

ZAMONAVIY O‘ZBEK ADABIYOTIDA MILLIY XARAKTER VA QADRIYATLAR TALQINI

Sayfutdinova Dilafro'z Abdullayevna

"Toshkent iqtisodiyot va soliq texnikumi"

"Ijtimoiy va gumaniatr fanlar" kafedrası

Ona tili va adabiyoti fani o'qituvchisi

Annotatsiya: Mazkur maqolada zamonaviy o‘zbek adabiyotida milliy xarakter va qadriyatlarning aks etishi, adabiy obrazlarda xalq ruhi va madaniyatining qanday talqin etilishi tahlil qilinadi. Yangi davr ijodkorlari asarlarida milliy o‘zlik, qadriyatlar, urf-odatlar va zamonaviylik uyg‘unligi, individual va ijtimoiy ongning shakllanishi, tarix va bugunning tutashuvi yoritiladi. Maqolada zamonaviy proza va poeziya namunalarida milliy ruhning turli komponentlari namoyon bo‘lishi, qadriyatlarning yuksak badiiy ifoda orqali yaqqol ko‘rinishi, o‘zbek adaboti poetikasidagi yangi izlanishlar haqida so‘z boradi.

Kalit so‘zlar: zamonaviy o‘zbek adabiyoti, milliy xarakter, qadriyatlar, urf-odat, tarix, individual ong, zamonaviylik, badiiy obraz, milliy o‘zlik.

O‘zbek adabiyoti azaldan xalq ruhining, milliy tafakkur va ongning, axloq va qadriyatlarning yorqin ko‘zgusi bo‘lib kelgan. Istiqlol yillarida esa, bu adabiyotga mustaqil va zamonaviy ong, milliy o‘zlik, tarix va bugun, G‘arb va Sharq, yangilik va an‘ana muammolari xos bo‘lgani bois, yangi davr ijodiy maktabi va uslubiy oqimlar paydo bo‘ldi. Mualliflarning yaratuvchanlik olamida milliylik, milliy ruh, o‘tmish va bugun, qadriyat va zamonaviylik, xalqona manbalar va madaniy qatlamlar talqini asosiy badiiy yetakchilikka aylandi. Bugungi kunda zamonaviy o‘zbek adabiyoti – bu milliy orzu, tarixi va an‘analari, birlik va farovonlik, ijodkor va xalq, jamiyat va shaxs o‘rtasidagi murakkab va baraka topgan badiiy muloqot maydonidir. Adabiyot hayot va xalq hayotiy tajribalarining eng muhim sohasidir. Shu sababdan, zamonaviy asarlar ham faqat badiiy estetika yoki tasavvur landshaftini emas, balki ona zaminimizga xos urf-odat, ona tilimizga xos ruhiy ong, xalq madaniyati va ildizlarimizdan suv ichib, yangilanishga intiladi.

O'zbek adabiyotining tarixiy ildizlari Sharq mutafakkirlari, so'fiy shoirlar, xalq og'zaki ijodining beqiyos namunalaridan boshlangan. Qadimiy doston va xalq ertaklarida allaqachon shakllangan milliy xarakter va urf-odatlar bugungacha badiiy ongda tirik yashab kelmoqda. Istiqlool adabiyotida esa, milliy uyg'onish va o'zlik namoyoni, qadriyatlar bilan zamonaviylikning yangi uyg'unligi, turmush tarzimiz, urf-odatlar, bayram va marosimlarning yangi talqini ask etilib, yangi mavzu va yangi obrazlar paydo bo'ldi. Zamonaviy asarlarda milliy obraz va xarakter, milliy til va ifoda, qadim va zamon, tarix va bugunning jamlanishi yangi ruh va yangi engil ko'rinishda badiiylashtirildi. Mualliflar badiiy obrazlarda o'z xalqiga xos shijoat, yuksak axloq, bag'rikenglik, sabr, saboat, erksevarlik, oilaparlik, vatanparvarlik, mehnatsevarlik, do'stlik, vafo, sadoqat, mehr va insonparvarlik kabi qadriyatlarni asosiy bo'yoq sifatida tasvirlaydi. Shu o'rinda, zamonaviy o'zbek zamonasining urbanizatsiya va globalizatsiya davrida xalq o'tmishidan o'ziga xos milliy fazilatlar sarhisob qilinmoqda. Tarixiy obrazlar va qadimiy qadriyatlarning zamonaviy talqini – bu, o'zbek adabiyoti uchun o'ziga xos ma'naviy va badiiy ekotizimni yaratadi. Sho'ro davri mafkurasidir, yoki Yevropa adabiyoti ta'siri zamonaviy o'zbek adabiyotida, asosan, o'z ildizlariga, tarixiga, sarchashmalariga qaytish motivlari bilan yuksalmoqda. Shoir va yozuvchilar asarlarida xalqning o'tmishi, ajal va fidokorlik yo'li, yurakdagi orzu-umidlar, urf-odatlar, qadimiy to'y-marosimlar, xalqona pazandachilik, milliy san'at, milliy libos, o'ziga xos til obrazlari yangi estetika va zamonaviy badiiy fikr orqali yoritiladi.

O'zbek zamonaviy adabiyotida proza va poeziyadagi milliy xarakter talqinlari har xil badiiy uslublarda namoyon. Shodmonqul Quronov, Tohir Malik, Muhammad Ali, Ulug'bek Hamdam, Hamid Ismoil, Xurshid Davron, Erkin A'zam, Asqar Mahkam, Zulfiya Qurolboy qizi, Komil To'xtaboyev, Nazar Eshonqul kabi ko'plab zamonaviy adiblar o'z asarlarida milliy hayotning timsollarini yangi zamon mezonlariga mos badiiy turfa shakllarda tasvirlaydi [1].

Prozaiklarda eski va yangi O'zbekiston, milliy mentalitet va globalizm, tarix va zamon mujassam. Ulug'bek Hamdam "Oqsaroyda yolg'iz o'tgan tun", Hamid Ismoil "Jinlar bazmi", Erkin A'zam "Odam bo'lish qiyin", Asqar Mahkam "Befarg'am odamlar",

Muhammad Ali “Ko‘zlarim yo‘lingda”, Shodmonqul Quronov “Nomus ko‘prigi” roman va hikoyalarida xalqona xarakterlar, milliy ruh, qadriyat va tahannavlarning zamonaviy tipik ifodasi mavjud. Qahramonlarning orzu-umidlari, bolaning epistemologik o‘sishi, oila qadri, sevgi, ota-onaga sadoqat, vatan va or-nomus hissi, hayot mas’uliyati kabi tushunchalar masnaviy mazmuni bilan talqin qilinadi. Poeziyadagi milliy xarakter, avvalo, dilimizdagi boy lexika, musiqiylik, xalqona ohang va metafora, tarixiy ramzlar, urf-odat, to‘y-kecha, manzaralar, vatanga sadoqat, ona tilining musaffo boyligi, ona yurtidan faxrlanish hislari bilan to‘la. Xurshid Davron, Abdulla Oripov, Erkin Vohidov, Jamol Kamol, Halima Xudoyberdiyeva va boshqa shoirlar ijodida xalq ruhi, tarix va zamon uyg‘unligi o‘zaro tutashib, yuqori darajadagi badiiy talqin va yangi poetik timsollar bilan bezanadi [2].

Milliy qadriyatlar bugungi adabiyotda shunchaki urf-odat, marosim yoki tarixiy fastum emas. Ular badiiy asarlarning har bir qatlamida aktual axloqiy, ruhiy va ijtimoiy me’yorga aylanganki, bu qadriyatlarning zamonga moslashuvi eng muhim muhokama mavzusiga aylangan. Jamiyat taraqqiyoti, yosh avlod tarbiyasi, tashqi muhit va ichki axloqiy dunyo uyg‘unligida qadriyatlar zo‘r e’tibor va mas’uliyatga ega.

Milliy urf-odatlar va qadriyatlar bugungi asarlarda nafaqat sovuq realizm, balki psixologik anglash, zamonaviy syujet va zamon bilan uyg‘unlashgan. Misol uchun, to‘y, marosim, ota-onalikka sadoqat, bolajonlik, ezgulik, bir-biriga mehr, jamiyatdagi hamjihatlik, qadrdonchilik, ona yurtga ixlos, vatanparvarlik, fidoiylilik, mehnatsevarlik, or-nomus, sabr-toqat, ulug‘ maqsadlar sari intilish, asriy qadriyatlar zamonaviy kompleks voqeliklar, shaxs ongidagi tanlov va ichki inqirozlar bilan uyg‘un holda badiiylashtiriladi. Milliy xarakter haqidagi zamonaviy asarlar jins, yoshi, dini, ijtimoiy kelib chiqishi turlicha qahramonlar hayotidagi qadriyatlar sinovi, jamiyat va zamon bosimida insoniylik, axloq, oila, do‘stlik, shaxsiy jamiyat, ezgulikka sadoqat motivlari orqali gavdalanadi.

Zamonaviy o‘zbek adabiyotida tarix va zamon mujassamligi, qadimiy voqeliklar bilan bugungi hayot o‘zaro integratsiyani topdi. Yozuvchilar “tarix – o‘zlik zaminidir” tamoyiliga asoslanib, asarlarida jamiyat taraqqiyotini, xalqning yutuqlari va dardini, orzu-

intilish va umidlarini, qadimiy va zamonaviy qadriyatlardagi hamohanglik va ziddiyatlarni talqin etmoqda [3].

Xalqona hikoya, tarixiy roman, zamonaviy she'rlarda ham avlodlar xotirasi, milliy xotira, urf-odat va qadriyat bilan zamona ruhining tutashuvi, shaxs va xalq, tarix va zamon, axloq va axloqsizlik muammosi yorqin ifodalanadi. Bu bilan zamonaviy adabiyot xalqning ma'naviy salohiyati, hayotiy energetikasi, taraqqiyot va yangi avlod ongiga kuchli ta'sir ko'rsatadi. Zamonaviy O'zbekiston ochiqlik, dunyo bilan hamnafaslik va integratsiyaning yangi bosqichiga kirdi. Ijodkorlar asarlarida milliy urf-odat, qadriyat va mentalitet, tarixiy hayot tarzimiz zamonaviy zamon talablari va tashqi harakatlar, g'arb madaniyati va global an'ana bilan tutashmoqda. Yangi adabiyotda "o'zlikni topish", "milliy o'zini anglash", "madaniy meros", "ekologik va axloqiy o'zgarishlar", "innovatsion tafakkur" motivlari iqtisodiy, siyosiy va ijtimoiy globallashtirish sharoitida badiiy-estetik izlanishga sabab bo'lmoqda. Bunday manzarada yozuvchilar, shoirlar o'z xalqining tarixiy xotirasi, qadimiy an'anasi, axloqiy ustuvorlik, madaniy muhofaza va taraqqiyotini shaxs hayotidagi yangi tashabbus, yangi orzular, yangi madaniyat shakllari orqali talqin etadi. Yangi qahramon – bu, ko'proq zamonaviy, dunyoqarashi keng, ammo yuragida o'z xalqining toza ruhini, qadriyatga sadoqatini, orzu-intilish va fidoyiligini asrab, zamon bilan hamnafas bo'lgan inson obrazidir. Bu, zamonaviy O'zbekiston yoshlarining hayot falsafasida ham namoyon [4].

Badiiy asarlardagi milliy obraz va qadriyat hamisha konkret hayotiy voqea, xarakter, syujet va dialoglar orqali gavdalanadi. Zamonaviy adabiyotda har bir obraz – xalqning milliy orzu-istaklari va ruhiyatini, urf-odat va qadriyatlarni talqin etishda o'ziga xos badiiy vositaga aylangan. Masalan, "ona" obrazi, oila va mahalla qadriyati, tabiat, yer, oddiy dehqon, bag'rikeng shoir, ustoz, vatanparvar yoshu chol-qarining badiiy obrazlari ko'pincha arxaik, ramziy va poetik ma'nolarga boy. Har bir xalqning milliy qadriyati, uni badiiy obrazda ifoda etish jarayoni o'zbek ijodkorlari uchun chinakam ilhom va ruhiy motivatsiya manbai hisoblanadi. Zotan, zamonaviy O'zbekiston yozuvchilarining ko'pchiligiga milliy xarakter va qadriyatlar badiiy asarning sarchashmasi bo'lib, ko'pincha

qahramonlar hayoti, axloqiy tanlovlari, jamiyat va davlat, shaxs va jamoa, omma va el manfaatidagi ziddiyatlar orqali talqin etiladi [5].

Ijtimoiy va madaniy jarayonlarda ijobiy tarmoniya va yangi g'oya – bu, o'zbek adabiyotining dunyoqarashi, milliy tafakkuri va xarakterining asosiy mezonidir. Bugungi asarlar mualliflari o'z xalqining tarixiy saboqlari va boyligidan, madaniy va ma'naviy zaminidan ilhom olib, har bir qahramon, har bir voqea, har bir manzarani chinakam milliy ruh va zamonaviy tafakkur asosida gavdalantiradi. Qadriyatlarni zamonaviy estetik tekstualist, axloqiy, sosial va psihoanalitik yondashuvlar bilan talqin etish internet asri va ochiq jamiyat davrida O'zbekiston adabiy madaniyatining yanada rivojlanishiga ulkan turtki bermoqda. Chunki, har bir ijodkor oldida ustuvor masala – zamon bilan hamnafas yurish, lekin o'z xalqining ruhini, qadriyatini asrab-avaylash, uni yangi dastur va taraqqiyot bosqichiga olib chiqishdir.

Xulosa

Zamonaviy o'zbek adabiyotida milliy xarakter va qadriyatlar asrlar va davrlar bag'rida shakllangan, xalq tarixiy xotirasi, urf-odatlari, hayot falsafasi badiiy obraz va mavzularda zamonaviy uyg'unlikda ko'rinadi. Adiblar xalqning orzu-iradalarini, ma'naviy olamini, milliy madaniyati va axloqini yangi davr ruhiga mos talqin qiladilar. Asarlardagi milliy qadriyatlar va xarakterlar o'zbek xalqining ruhiyatini, zamon bilan astoydil ilgari harakat qilish salohiyatini ochib beradi. Zamonaviy o'zbek adabiyoti g'oya va tafakkur, estetik olam, milliy orzu va axloqiy qadriyatlar, badiiy timsollar, xalq ruhi uyg'unligining eng yorqin ko'zgusidir. Bu adabiyotdagi milliy qadriyat, mentalitet va tarixiy xotira jamiyat va avlodlar tarbiyasining muhim omiliga, badiiyat va ma'naviyat ramziga aylanishi davom etmoqda.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Kadirova, S. (2021). O'zbekiston zamonaviy adabiyoti: Poetika va motivlar. Toshkent: Fan.
2. Kamol, J. (2018). Milliy ong va badiiy tafakkur. Toshkent: Akademnashr.
3. Davron, X. (2019). Millat va adabiyot. Toshkent: Yangi asr avlodi.

4. To‘xliyeva, M. (2020). Adabiyot va milliy qadriyatlar. O‘zbekiston filologiyasi jurnali.
5. Crystal, D. (2011). Dictionary of Literary Terms. London: Bloomsbury.
6. Eshonqul, N. (2022). O‘zbekiston prozasi va zamonaviy qahramonlar. Toshkent: Fan.